

AN INTERVIEW WITH
PROFESSOR PAUL ROBERT
MAGOCSI

Oles Mušynka

Carpatho-Rusyn Research Center
1993

ІНТЕРВ'Ю З ПРОФЕСОРОМ
ПАВЛОМ РОБЕРТОМ
МАГОЧИМ

Олесь Мушинка

Карпато-Руський Дослідний Центр
1993

Художній редактор Богдан Ткаченко

© 1993 Карпато-Руський Дослідний Центр Інк.
Всі права застережені

Carpatho-Rusyn Research Center
Box 131-B
Orwell, Vermont 05760

Ім'я американсько-канадського науковця Павла Роберта Магочого відоме на Пряшівщині та на Україні. Багато людей про нього або про його погляди говорять в доброму чи поганому сенсі. Його частують різними епітетами—діапазон поглядів дуже широкий і як одні так і інші є принаймні сумнівні. Користаючись нагодою працювати пів року в Канаді майже поряд професора Магочого, я попросив його відповісти мені на декілька запитань. Результатом цього стало це інтерв'ю, яке хоче представити читачам професора Магочого і його погляди на деякі, часто згадувані, проблеми прямо від нього без будь-якого посередництва чи перекручення.

Олесь Мушинка

1. Пане професоре, перше питання буде трохи незвичним для інтерв'ю. Уявіть собі, що ви не професор Павло Магочій, а тільки якийсь пан "Х". І моє перше питання є властиво до пана "Х". Хто такий професор Павло Магочій?

Перш як відповісти на ваше незвичайне питання, хотів би почати зі скептичного зауваження, яке і для мене досить незвичне. Ми підготовлюємо це інтерв'ю українською мовою, тому що ви хочете опублікувати його у україномовному часописі у Словаччині. Чесно кажучи я не думаю, що україномовна преса в Словаччині опублікує його. Це правда, як ви кажете, що багато говориться про професора Магочого, однак україномовна преса послідовно відмовлялася публікувати будь-що від нього, як перед так і після Листопадової революції. Я був би приємно здивований, якби мій скептицизм розвіявся публікацією цього інтерв'ю як одного цілого в будь-якому виданні Союзу русинів-українців Словаччини або Спільки українських письменників Словаччини.

А тепер перейдім до вашого питання, хто такий професор Павло Роберт Магочій з погляду фіктивної особи—пана "Х"? Пан "Х" може сказати, що професор Магочій є науковець американського походження, який викладає у Торонтському університеті і спеціалізується з історії національних меншостей центрально-східної Європи, а також з історії іміграції з цих регіонів до Сполучених Штатів Америки. Магочій має багато публікацій з історії, картографії, бібліографії та соціолінгвістики. Його роботи з'явилися в багатьох державах і не менше як дванадцятьма мовами, в тому числі англійською, німецькою, французькою, угорською, кількома слов'янськими мовами та навіть китайською мовою. Окрім своєї власної наукової діяльності, професор Магочій також знаний як пропагатор української історії, іміграційних досліджень в Канаді та людина, яка намагається ознайомити північноамериканське середовище про існування карпатських русинів.

2. Що привело вас до зацікавленості українською і в

особливості карпатської історією?

Коли я був ще малим хлопцем, виростаючи на північному сході США, кожного літа я відвідував маминих батьків, які походять з русинського села на Закарпатті і які з 1914 року проживали в штаті Вермонт. Особливо дідусь любив розповідати про "старий край". Між іншим, він був повністю свідомий свого національного походження і наголошував на тому, що він ні чех, ні словак, ні росіянин, ні поляк, ні мадяр а карпатський русин. Цікаво, що я від нього ніколи не чув слова "українець".

Моє загальне зацікавлення Карпатським регіоном та Східною Європою залишилося зі мною до часу мого вступу в університет. Проходячи загальний курс європейської історії, я вперше ознайомився з феноменом запорізьких козаків. Я був настільки захоплений козаками, що самотужки приступив до вивчення української мови (в той час—на початку 60-их років українська мова не викладалася в жодному університеті США). Перша серйозна книга, яку я прочитав, була "Історія України-Русі" Грушевського, а моя перша публікована робота, написана ще студентом, була про Богдана Хмельницького. Я навіть став засновником і першим президентом Українського студентського клубу Рутгерського університету і організував однорічну серію викладів з української історії, в якій взяли участь такі науковці як Микола Чубатий, Іван Рудницький, Ярослав Вілинський, та навіть поет Іван Драч, відомий в той час як один із членів групи шестидесятників.

Після закінчення університетських студій в 1967 році, я був запрошений в Принстонський університет д-ром Джеймсом Білінгтоном (який сьогодні займає престижну позицію директора Конгресової бібліотеки у Вашингтоні). Я став його аспірантом з метою написання дисертації про запорізьких козаків. Під час моїх студій у нього я одне літо працював в Міпесотському університеті над проєктом іміграції до Сполучених Штатів. В рамках того проєкту група шістьох аспірантів була вислана до Чехословаччини, до Пряшева. Це був 1968 рік, і на половині нашого перебування, ми стали свідками Радянського вторгнення Чехословаччини. Наступні три тижні я поділяв журбу чехів, словаків та русинів, які стали безпомічними перед навалою радянського вторгнення. "Схід",

який з часу Другої світової війни був джерелом багатьох страждань східної і центральної Європи, відштовхнув мене як і їх. Отже саме тому в серпні 1968 року у Пряшеві я вирішив не продовжувати мою докторську дисертацію про запорізьких козаків, а замість того розпочати дослідження русинського національного питання. Це давало мені змогу проводити дослідження в Празі та Братіславі, замість Києва та Москви. Одним словом, приголомшення радянським вторгненням "штовхнуло" мене до глибшого дослідження Карпатського регіону.

Незважаючи на це моя праця з більш загальних проблем української історії відновилась в 1971 році, коли я був запрошений в Гарвардський університет професором (тепер академіком України) Омеляном Пріцаком. В 1971-1980 рр. я працював в Гарвардському українському дослідному центрі, де займався, головним чином, історією Галичини ХІХ-го століття. Я був одночасно першим головним редактором Гарвардської серії українознавчих студій (з 1975 року до 1982 року). Мое призначення на пост завідуючого Кафедрою українських студій Торонтського університету в 1980 році стало логічним продовженням наукової та педагогічної діяльності у ділянці української історії.

3. Як поєднується у вашому випадку особа українця з особою русинця? Чи не заперечує або не перешкоджує одна другій?

Поєднання в одній особі українця та русинця є найприроднішою справою. Велика більшість русинів, головним чином тих, які живуть на Закарпатті, не згадуючи вже тих, які історично жили в Галичині та на Буковині, знаходяться в рамках кордонів України. Таким чином, абсолютно нормально та інтелектуально бажано писати та викладати про загальні українські історичні проблеми, а також і про специфічні питання певного регіону України, у моєму випадку, Західної України. Загальне і специфічне чудово поєднуються.

4. Яку свою дотеперішню наукову працю ви вважаєте найбільш важливою?

Спираючись на рецензії та число цитувань моїх праць

іншими науковцями та студентами, гадаю, що моїми найбільш вартісними книгами є "Формування національної ідентичності" (1978; друге видання 1979), яка стосується національного питання в Підкарпатській Русі; "Галичина" (1983; третє видання 1990), в котрій розглянута література публікована всіми мовами про цю західноукраїнську територію; та "Україна: історичний атлас" (1985; третє видання 1987), який допоміг тисячам американців та канадців ознайомитися з історичним розвитком України.

Також дві мої статті набули певного впливу. Одна з них, що також появилася в перекладі в "Українському історичному журналі", розробила теоретичне обрамлення для аналізу українського національного руху ХІХ століття. Друга появилася в 1987 році і подала детальну критичну рецензію способу як Американське бюро перепису класифікує американські етнічні групи. Я був досить задоволений тим фактом, що в 1990 році перепис вівся за системою пропонованою мною у вищезгадуваній праці у 1987 році. Таким чином, групи типу бретонців чи македонців врешті-решт почали "існувати" у Сполучених Штатах.

Особливої важливою стала книга "Наш Народ," вперше опублікована у 1984 році і знову публікуватиметься у третьому виправленому виданні наприкінці цього року. Наукова цінність цієї праці у тому, що вона вперше точно окреслила карпато-русицьку громаду у Сполучених Штатах і Канаді. На популярному рівні книга "Наш Народ" нарешті допомогла тисячам американців русицького походження визначити хто вони є і бути гордими з того, що вони належать до багатой культури, яка походить з Європи та має особливу історію в Америці.

У якомусь відношенні моя найбільш впливова публікація ще не з'вилася. Видавництво Вашингтонського університету видаватме мій "Історичний атлас центрально-східної Європи", що охоплюватиме цілий регіон від історичної Бранденбург-Прусії та Польщі-Литви на півночі, до Греції та західної Анатолії на півдні. Ця значного розміру праця з 89 кольоровими картами та обширними коментарями спонсорована дослідними центрами в Сполучених Штатах (Національною Фундацією Гуманітарних Наук) та Канади

(Радою Досліджень з Суспільних та Гуманітарних Наук). Рецензенти цих фондаторів оцінили мій новий атлас як "роботу, яка матиме вплив на цілу генерацію дипломатів, журналістів, науковців та студентів".

5. Є загально відомим фактом, що ваше ім'я появилось у списках агентів ШТБ, які були надруковані в "незалежній газеті" ("Руде краво"). Як ви пояснюєте факт появи вашого імені у цьому списку?

Перший раз я дізнався про цей "загальновідомий факт" в липні минулого року, коли я від'їжджав з Пряшева додому. Стоячи одного разу біля брами Театру Олександра Духновича в Пряшеві, я розмовляв з місцевим українським науковцем. Мимохідь він згадав, що його ім'я було згадане у списку "Рудого крав" тільки двічі, а моє ім'я—аж три рази. Наша реакція на цю "повину" була однаковою—ми обоє вибухнули сміхом. Коли я повернувся у Торонто і розповів про це деяким з моїх колег, їхня реакція була така сама—безконтрольно сміялися, говорячи, що це звучить краще ніж анекдот. Врешті-решт, це стало тільки доповненням до списку інших звинувачень проти мене на протязі багатьох років.

Наприклад, перед 1989 роком я вже довший час відвідував Чехословаччину, і був часто тихцем представлений у вашій державі як агент Сі-Ай-Ей (ЦРУ). Потім, в 1985 році, після того як я працював науковим консультантом Секретаріату для сприйняття християнської єдності в Римі, мене описали деякі роздратовані українські американці як "агента Ватикану" та "знаряддя єзуїтів". А хто знає, що трапиться місяць після того як я повернувся з подорожі до Югославії, як член делегації канадійських журналістів, науковців та громадських діячів? Не був би здивований, якби я був представлений якимось нещасним писакою чи крикуном, що є агентом Сербської секретної служби безпеки, чи як, властиво, її називають. Сі-Ай-Ей, ФБІ, ЦСІС, КГБ, ШТБ—все це сміх.

Але на ваше питання, як я можу пояснити появу мого імені у списку агентів ШТБ, відповідь є дуже проста. Всі знають, як служби безпеки в колишньому Радянському Союзі та його бувших сателітних державах рутинно тримали папки частих відвідувачів їхніх держав з "поганого капіталістичного Заходу".

Що міг очікувати від Чехословацької служби безпеки такий як я, хто принаймні один раз річно від 1964 року відвідував Чехословачину, включаючи серпень 1968 року під час радянського вторгнення, його першої річниці в Празі в серпні 1969 року і протягом так званого "періоду консолідації", який почався за Гусака в 1970 році, коли я був гостюючим науковцем в Чехословацькій Академії Наук? Протягом цілого цього періоду, хтось завжди сидів та слідкував за "американцем", коли я працював в бібліотеках та архівах Праги, Братіслави чи Пряшева.

Коли я одружився з дівчиною з Пряшівщини в 1971 році і кожного літа приїздив відвідувати батьків моєї дружини до Вишньої Яблїнки, чехословацька служба безпеки стала агресивнішою. Напротязі трьох днів мого першого візиту у Вишній Яблїнці в 1972 році, четверо агентів служби безпеки в двох чорних лімузинах Татра 603 приходили без оголошення до будинку мого тестя і намагались пересвідчити мене, щоб я пішов з ними. Я певний, ви здогадуєтеся який вплив мав цей точно оброблений сценарій на родину моєї дружини та місцевих односельчан. Вони допитували мене протягом двох годин, часто про банальні персональні біографічні дані, а після того—відпускали. Повторювалися ці допити щороку під час відвідин родини моєї дружини, аж до 1979 року. Їхня тактика була слідуюча: коли я приїздив до ЧССР, то мені не затверджували візу доти поки я не йшов іншого разу "поговорити". Після першого яскравого прикладу допиту в 1972 році я, після повернення додому, повідомив про це відповідних представників уряду Сполучених Штатів для того, щоб гарантувати свою безпечність. Так само поступив і з канадським урядом, коли переїхав туди в 1980 році.

Дратування з боку комуїстів не закінчились допитами. В 1971 році словацькі мітїники в Братіславі конфіскували всі мої весільні фотографії, зроблені у Вишній Яблїнці, тільки тому, що вони намагались знайти якийсь фільм. В 1973 році, коли я переходив кордон після відвідин Ужгороду, радянські прикордонники конфіскували дві плівки мікрофільмів, які я зробив декілька років раніше в Слов'янській бібліотеці в Празі—йшлося про міжвоєнний журнал "Подкарпатська Русь" та декілька публікацій Августина Волошина. Із-за цього

"порушення закону" я, моя дружина і однопітня дитина були арештовані і затримані протягом трьох днів у Чопі.

У 80-их роках чехословацька служба безпеки закінчила свої допити, правдоподібно із-за того, що мене було "передано" радянським органам. Таким чином, протягом 80-их років, кожного разу коли я відвідував Закарпаття або інші частини України, якийсь агент КГБ завжди супроводжував мене в поїзді, чи відвідував мене в моїй готельній кімнаті для "балачок", які могли тривати до одної години. Ці зустрічі проводилися без будь-якого попереднього оголошення і проти моєї волі.

Можете запитати, чому я продовжував ставити себе у таку позицію. Я мав тільки один вибір—невідвідувати Чехословаччину і Радянський Союз. Я однак продовжував відвідувати ці країни, як і з сімейних причин (батьки моєї дружини) так і з професійних—як історик цього регіону. Відвідини служби безпеки не були нічим незвичайним "перед революцією" і я просто розглядав їх як неприємну сторону своєї професії. Найважливіше те, що американські та канадські влади знали про це і не були ні здивовані ні схвильовані.

Врешті, ви могли б спитати, чому я публічно не спростував в україномовній пресі це фальшиве звинувачення про мій вигаданий статус агента ШТБ чи КГБ. По-перше, я повторюю, що моя перша реакція на це була як на дитячий жарт. По-друге, люди патхненні політичними мотивами, будуть вірити тому що хочуть, а не тому що є правдивим стосовно людини, яку вони означили "ворогом". По-третє, місця в яких з'являються ці звинувачення—малочитальні україномовні газети в центрально-східній Європі та Північній Америці—навіть чи є джерелом, на яке потрібно звертати увагу. І останнє, єдина серйозна відповідь з мого боку могла би складатися з вимоги виправдання і відповідної фінансової компенсації з приводу образи честі. Однак залишається фактом, що ні приватні особи, ні газети, які звинувачували мене не варті фінансової судової справи. Таким чином, люди можуть вірити тому, що хочуть. Це ніяким способом не впливає на мене в єдиному реальному світі в якому я функціуюю і з котрим я рахуюсь—науковою спільнотою Північної Америки.

6. *Що таке Кафедра Українознавчих Студій при Торонтському університеті і яка ваша в ній роль?*

Кафедра українських студій при Торонтському університеті є професорська посада, первісна функція якої складається з викладів курсів з української історії. Незважаючи на те, що деколи говориться, Кафедра не була створена тільки на основі фінансів українсько-канадської громади. Фактом лишається, що половина фінансових фондів прийшла від федерального уряду Канади, а інша половина—з внесків українсько-канадської громади. Але й та половина від громади була доповнена у своїй більшості фондами провінції Онтаріо.

Моя роль складається з професорських відповідальностей та відповідальностей завідуючого кафедральною програмою. Окрім викладів та завідування магістерськими і докторськими працями у ділянці української історії, кафедра також проводить дослідний семінар, котрий об'єднує науковців із усіх українознавчих дисциплін—мови, літератури, етнографії, археології, соціології, політології та історії. Від часу заснування семінару в 1986 році ми провели 82 семінарів, які представляли українців зі всіх частин світу. Кафедра також спонсорувала декілька міжнародних конференцій на теми видань про Західню Україну перед Першою світовою війною (1982), життя Митрополита Андрія Шептицького (1984), України в період сталінщини (1990) та Українців у Канаді (1991). Кафедра також виділила стипендії для гостюючих науковців з Північної Америки та із закордону, включаючи з таких країн як Польща, Югославія, Україна та Китай.

Особливо важливу роль відіграла Кафедра у підвищенні зв'язків з Україною. Протягом 80-их років ні українці з університету, ні жодна некомуністична українська громадська організація в Торонто не приймала гостей з України. Незважаючи на це, Кафедра перебрала ініціативу і провела можливі лекції в котрих фігурували Іван Драч, Дмитро Павличко, Борис Олійник, Іван Дзюба, Віталій Русанівський, Роман Лубківський та багато інших. Саме Кафедра першою представила цих провідних діячів Торонтській українській громаді ще давно перед тим, як вони стали модними і політично підходящими.

7. Що таке Multicultural History Society of Ontario і яка ваша в ньому роль?

Інститут історії багатокультурності Онтаріо (MHSO) є дослідний інститут частково фінансований урядом Онтаріо і частково Коледжем Св Михайла при Торонтонському університеті. Ми утримуємо свій власний трьохповерховий будинок на території університету, з 22-ома науковими та технічними працівниками. Метою MHSO є сприяння зростанню обізнаності про культури різних національних меншостей, які проживають в Онтаріо та Канаді та знайомство з ними усіх громадян Онтаріо та Канади. Ми—єдина установа такого роду в цілій Канаді.

Для досягнення нашої мети маємо бібліотеку, архіви, видавничу програму, запрошуємо гостей науковців та організуємо регулярну музейно-виставочну програму. В 1990 році мене назначили директором MHSO на період п'ятих років. Під час цього періоду, я є частково звільнений з Кафедри українознавчих студій. Головний науковий проект в MHSO під час мого керування—підготовлення "Енциклопедії народів Канади". Ця книга, під моїм редакторством з'явиться у видавництві Торонтського університету в 1996 році та включить інформацію про 140 етнічні групи, які проживають в Канаді, від найперших переселенців: англійців, французів та шотландців, до нещодавніх—сомалійців, оромосів та афганців.

8. І останнє питання так би мовити з тієї ж серії: що таке Карпаторуський дослідний центр і яка ваша у ньому роль?

Карпаторуський дослідний центр є неприбуткова культурна організація в Сполучених Штатах Америки. Першорядною функцією Центру стало поступове видавання оригінальних праць та перекладів наукового та популярного характеру із усіх ділянок русинської культури та історії на батьківщині та у Сполучених Штатах. Я став президентом-засновником цього центру. Від часу його заснування в 1978 році, Центр видав або розповсюдив 35 монографій і брошур, що нараховує понад 23.000 екземплярів. Також ми видали 60 чисел квартального часопису "Карпаторуський Американець", спонсорували три наукові семінари в американських університетах та виділили ряд стипендій русинам Америки та Європи, які цікавляться

такими ж важливими як і друковане слово. Поза тим, школи залишаються вирішально важливими. Очевидно, підтримка з боку держави чи держав стала би найкращою для діяльності національної інтелігенції. У випадку русинів я маю на увазі підтримку з боку урядів Словаччини, України, Польщі, Югославії та Угорщини.

12. Декотрі ваші опоненти в цьому питанні закидають, що сучасний русинський рух є для вас своєрідним науковим експериментом. Як ви ставитесь до цієї критики і як ви самі оцінюєте вашу роль в цьому русі в загальному, і зокрема на Пряшівщині?

Всі науковці, які вивчають духовні або матеріальні явища потребують проводити свого роду експерименти або спостерігати соціальний розвиток наче з метою перевірення своїх власних гіпотез. У своїй науковій діяльності я вивчаю та пишу праці про національні рухи серед європейських народів, таких як люксембурці чи македонці, які зараз у процесі формування. З цього приводу при нагоді ви би могли ознайомитися з моїми пряцями (англійською та французькою мовами) з питання монегаського національного відродження, що розпочалося приблизно п'ятнадцять років тому, а також з русинського національного відродження, яке розпочалося лише у кінці 1980-их років.

Цікаво зауважити, що з огляду на русинський рух, я був спостерігачем, а не його ініціатором. Наприклад, в Польщі місцеві лемки вже заснували "Ватру" та видавали публікації полемківськи два або три роки *перед* тим як я про них довідався. Подібно до цього всі нові русинські організації, чи то в Пряшеві, Ужгороді, Празі чи в Будапешті, писали мені до Карпаторуського дослідного центру *після* того як заснувались, а не перед тим. Що стосується Пряшівщини, я довідався про те, що тут відбувалося на початку 90-их років від д-ра Михайла Бицька тільки тому, що він часто телефонував мені з Меджилабірців з проханням допомогти йому в підтримці контактів з Фундацією Анді Варгола в Нью-Йорку, яка тоді була проти будь-якої допомоги в справах Музею модерного мистецтва. Я думаю, що мої втручання у цю справу як з

Фундацією, так і особисто з Джоном Варголом, допомогли в деякій малій мірі привести цей проект до успішного результату.

Важливо те, що русини самі, чи в Польщі, Словаччині, на Україні чи в Угорщині, від початку пустили в хід та провели свій власний "експеримент" у намаганні зберегти для самих себе та майбутніх поколінь обізнаність та почуття гордості до культури та мови своїх предків. Як і інші американці, я був здивований тим, що вони роблять і до сьогодні не встигають слідувати за змінами.

З іншого боку, чи ці культурні діячі часами звертаються до мене та інших русинських діячів за порадою? Так. Але це нічим не відрізняє їх від поляків, чехів, словаків, українців, сербів, хорватів та всіх народів посткомуністичної Східної Європи, які звертаються за порадою, керівництвом та фінансами до їхніх братів на "Заході". Нажаль, ані я, ані Карпаторуський дослідний центр не здатні постачати фінансову допомогу на виразну відміну від українських американців, які постачають тисячі доларів окремим особам та організаціям на Україні. Наприклад, певні газети як "Карпатська Україна" в Ужгороді не були б спроможні функціонувати, якби не прилюдно оголошені фонди, назбирані та вислані карпатськими українцями та їхніми галицькими українськими приятелями в США та Канаді.

13. Чи не має ваша активна роль у русинському русі впливу на ваші наукові аналізи цієї пороблематики? Тобто, чи можете припустити, що ваша активна участь у русі, принаймні теоретично, може приводити до певних спотворюючих поглядів?

Ви торкнулися дуже проблематичної справи для науковців. Я завжди гордився своїм намаганням бути неупередженим і рецензенти моїх наукових монографій часто коментували позитивно з цього аспекту моєї роботи. Однак, проблема вибору чи обмеженості доступу є серйозною, особливо коли йдеться про нещодавні події. Межу між журналістичним коментарем, оснований на поверхових враженнях та глибоко-грунтовним науковим аналізом інколи тяжко розпізнати. Все що я можу зробити—це бути чесним і справедливим з фактами у моєму розпорядженні. Кінець-кітцем, кожна історія пишеться з точки зору автора. В кращому випадку ми можемо тільки

вивченням своєї історії та культури.

9. Коли ми вже опинилися на темі "русинів" і "русиністики", то я поставлю вам питання, яке вже стало стандартним: чи вважаєте ви русинів самостійною нацією?

Ваше стандартне питання викликає мою стандартну відповідь, яку я давав при багатьох нагодах та на різних форумах, в тому числі і на Першому Світовому Конгресі Русинів у березні 1991 року. Русини є етнічною групою зі всіма потрібними "об'єктивними" характеристиками: окремою мовою, історичними традиціями, територією, звичаями. На цій основі самостійна національність потенційно можлива. Русини ще повністю не усвідомили цей потенціал, зокрема, ще не досить людей, котрі здають собі справу—чи розвинули "суб'єктивне" переконання—з того, що вони становлять русинську національність, окрему від інших сусідніх національностей.

А чи така національність теоретично можлива? Так. Чи вона вже існує? З можливим винятком малої групи русинів у Воеводині, ні. Тепер ми стали свідками процесу побудови національності, наслідку якого ми ще не знаємо. Тільки час покаже.

10. Зараз, наприклад, на Пряшівщині існує принаймні дві орієнтації—русинська і українська. Чи ви вважаєте, що їх можна ділити на дві групи з точки зору нації? У випадку, якщо у майбутньому дійде до сформування русинської нації і все ж таки залишаться ці дві орієнтації, чи буде можливим розділити їх на дві нації?

Фактом лишається, що на Пряшівщині існують люди, які вважають, що русини належать до групи східних слов'ян як самостійна національність. Також існують русини-українці або українці, які вважають, що вони належать до української національності. Так, теоретично можливо, що і в майбутньому може дійти до двох самостійно розвинутих національностей, члени яких походять з тієї самої групи, навіть з того самого села чи сім'ї. Так само можливо, що одна орієнтація "переможе" іншу і притягне до себе всіх людей як активно свідомих русинів або українців. Ще один небажаний вихід,

який я сподіваюся не станеться, асиміляція до словаків.

11. Чи думаєте ви, що в сучасному можна користатися методами і формами народновідродницької боротьби XVIII-XIX століть? Коли "так"—чому, коли "ні", які методи були б ймовірними?

Перш за все, я хотів би запитати, що маєте на думці коли говорите про методи XVIII-XIX-го століть в контрасті до методів XX століття?

В основному, я мав на думці культурну діяльність інтелігенції, яка виконує завдання в "класичних" національних відродженнях XIX століття, на відміну від націоналізму як політичного інструменту, який завершується державністю.

Дійсно, я не бачу жодної хронологічної різниці між вашими двома методами творення народності. Обидва були присутні як в XIX-му так і в XX-му сторіччі, і обидва правдоподібно будуть вживані і в XXI-у сторіччі. Дійсна різниця існує між націоналізмами патхненними інтелігенцією з одного боку і державою з другого боку. Державнопатхненний націоналізм існував уже в XIX-му сторіччі, коли були створені перші держави як Франція, Бельгія та Росія, і тоді уряди цих держав започаткували процес трансформації своїх громадян—які часто належали до різних національностей—у свідомих французів, бельгійців, британців чи росіян. Класичною працею, яка ілюструє цей феномен є книга Євгена Вебера "Із селянів у французи" (1976). Але й існували бездержавні народи—такі як чехи, каталонці, фризів, словаки. Їхній розвиток у національності, незважаючи на перешкоди з боку держав у яких вони проживали, провадився національними інтелігенціями цих народів посередництвом культурної роботи та загальної освіти.

Русини, подібно до романшів, фризів, сорбів та бретонців є і правдоподібно залишаться в майбутньому бездержавними народами. Отже, їхнє виживання як окремої національності залежатиме передусім від їхньої інтелігенції, що має активізувати сили для тривалої культурно-просвітної діяльності від імені власного народу. Неможна забувати, що рівень технології сьогодні зовсім відрізняється від того, що існував у XIX столітті, тому власне радіо, телебачення і кіно стали

кодифікації русинської літературної мови, якій був широким коментований як в "прорусинській" та і в "проукраїнській" пресі. Деякі науковці вважають, що для подібного роду конгресів необхідна, так би мовити, певна "кількість літературних творів на основі яких можна було б створити літературну норму". Що ви на це скажете?

Існує багато доріг до кодифікації літературної норми. Одні з них—заснування мови на одному або більше діалектів, які аби записуються або уже існують в опублікованих народних переказах та подібних працях. Не всі літературні мови мали свого Шекспіра або Шевченка перед тим як почали формуватися. Щоби забезпечити виживання літературної мови вона повинна вживатися у всіх ділянках життя, а її престиж тільки зростає, коли вона стане мовою знаменитих літературних праць. Це, однак, питання майбутнього і нестача літературних творів не скреслює можливості створення літературного стандарту або стандартів русинської мови перед існуванням "визначених" літературних творів.

18. У вашій праці *The Shaping of a National Identity Subcarpathian Rus', 1848-1948*, яка вперше з'явилася в 1978 році про ситуацію на Підкарпатті ви пишете, що із всіх національних орієнтацій єдина правильна—українська виїшла переможцем. Чи ви і тепер дотримуєтеся свого твердження?

Фактично, я не вживав терміну "правильна". Неупереджені науковці мають обміривати такі вислови. Останнім реченням тексту було "тільки українська орієнтація засвідчилася витривалою". Спираючись на власний досвід наприкінці 70-их років, це здавалося раціональним висновком. Тоді можна було припустити, що національне питання було чи не кінцевим розв'язаним. Разом із іншими змінами у центрально-східній Європі, ми усі були здивовані тим що справді ніколи не було розв'язаним, і залишалось "неприкритим" після революції 1989 року. Тепер знаємо, що національна проблема між русинами переслідувалась під час комуністичної влади, але ніколи не була знищеною. Таким чином, питання знову відкрите, точний результат якого поки що—невідомий.

19. В кожному номері журналу *Carpatho-Rusyn American* ви публікуєте свою карту під назвою "Carpatho-Rusyn homeland" (вона вже була декілька разів опублікована і на Пряшівщині), на якій зазначена русинська територія в 1910 році. Прошу пояснити цю карту? В якому відношенні йдеться про русинську територію? Чому ця територія обірвана кордонами сучасної Закарпатської області та рікою Сян. Чи думаєте, що за цим кордоном знаходиться інша етно-культурна група?

Відповідь на це питання є дуже простою. Етнографічні кордони цієї карти попросту подібні до кордонів зазначених на картах Степана Томашівського, Лубора Нідерла, Олексія Петрова, Яна Гусека та до кордонів Романа Райнфуса і Януша Рігера, що стосується Лемківщини. Також вона засновується безпосередньо на уважному аналізі угорського перепису 1910 року (все таки більш надійному, тому що він мав питання про рідну мову, а не національність) та польському переписі 1921 року. Карта просто показує територію, яка охоплює села, в котрих принаймні 50% жителів (а в більшості випадків від 75% до 85%) відповіло, що вони говорять по-русинськи або належать до русинської національності. Такою ж фактично була і територія, яку вимагали четверо лідерів Лемківщини, Пряшівщини та Підкарпатської Русі на Паризькій мировій конференції в 1919 році.

Більше того, як ви точно зазначили, ця карта з'являється в кожному номері *Carpatho-Rusyn American*. Русинська етнографічна територія точно відображає розуміння батьківщини та шляхи, якими русинські американці історично організувались протягом століття їхнього існування в Сполучених Штатах Америки. Треба додати, що дійсно Лемківщина закінчується поздовж ріки Ослава а не Сян, що зазначено на карті шляхом етнографічного підрозділу.

З іншого боку, русинська територія на моїй карті, як ви бачите, не збігається з цілою територією Закарпатської області. Виключається зокрема її північний регіон, заселений головним чином угорцями та частково румунами. Щодо закінчення заштрихованої русинської території на вершечках гір та включення Верховини та південної Гуцульщини, це тому, що—незважаючи на значну спорідненість з бойками та

надіятися наблизитись до правди, але ніколи не зможемо її здобути.

14. Ви є безперечно одним з наукових "батьків" "русинської" ідеї, яку і активно підтримуєте. Чи ви при цій нагоді і готовий нести певну "моральну відповідальність" за її кінцевий "крах", який може статися поприготовом до прискорення асиміляції?

Якщо ви наважуєтесь говорити про "кінцевий крах", то це означає, що ви вже знаєте результат соціального процесу. Я був би обережнішим що стосується будь-яких пророчих припущень. Щодо іншої частини вашого питання, я, як і будь-який автор, не можу бути відповідальним за те, що трапиться із моїми творами після того як вони опубліковані, правильно чи неправильно тлумачені, користовані чи зловживані заради доброї чи поганої мети. Люди побачать те, що хочуть побачити і зрозуміють те, що схочуть зрозуміти, незважаючи на те, що справді в тексті написано. Візьмім, наприклад, українськомовну пресу в Словаччині, на Закарпатті та у Північній Америці. Після 1990 року там з'явилося багато статей, "рецензій" та навіть брошур про те, що я ніби писав або сказав. Там навіть з'явилися коментарі на ці коментарі. І жоден раз не публікувалося те, що я сам написав. Люди вірять у те що вони хочуть, а саме—що інші їм наговорили про Магочого.

Щодо "моральної відповідальності", я думаю, що питання мало би бути адресоване публікаціям та їхнім авторам, які продовжують цензурувати погляди, з якими вони не погоджуються, та продовжують публікувати різні дитячі неогруптовані чутки, вартість яких та сама як і тих, які баба чула від сусідки під плотом...

15. Чи вважаєте свою діяльність на полі русиністики (в ширшому розумінні цього поняття) за діяльність наукову, політичну чи організаційну? Чому? Чим вона проявляється?

Як бачите з вищесказаного, моїм головним заняттям в ділянці русиністики є наукова і організаційна робота.

16. Чи вважаєте що протягом 1950-1989 років на Пряшівщині проходила українізація (тобто процес, який мав у своїй дійсній основі виховати свідомих українців), чи ви вважаєте що це була

"соціалізація" (тобто процес запровадження комуністичної ідеології, який був у своїй дійсній основі безнаціональний і для якого національна орієнтація була тільки формою досягнення головної мети—виховання свідомих і відданих комуністів)?

Протягом періоду з 1952 року до щонайменше 1989 року єдиною формою українізму на батьківщині був тільки "соціалістичний українізм", а єдиною прийнятною вітчизною була тільки Українська РСР, а не Україна. Правильна національна ідентичність, правильна література, правильна культура завжди мусила бути радянсько-українською. Така ідеологія була примусово введена на Пряшівщині і я вважаю, що місцеві русини переважно відкинули її не тільки тому, що вона була соціалістична або комуністична, але тому, що повні українізатори відкидали концепцію ототожнення з Руссю. Чи можна спочатку казати людям, що їхня стара історична назва руснак-русини неприемлима, а потім чекати від них запрошення? І це стосується не лише питання назви. Ціле покоління молодих людей було виховане в україномовних школах навіть не вивчаючи Добрянського, Духновича чи розуміючи що це означає бути русином. Протягом цілого періоду, про який ви згадуєте, ви не знайдете жодної опублікованої загальної історії Русинів Пряшівщини. Людям пограбували спадщину, а замість, дали соціалістичну словацьку або соціалістичну українську пропаганду.

Якщо відверто, я не розумію до чого направлене ваше питання. Чи ви маєте на думці, що українізація ніколи не відбувалася, що це була тільки дальша форма створення відданих комуністів? В такому випадку, чому цей процес індоктринації не відбувся по-словацьки або навіть по-русинськи. Фактом залишається те, що українізація була накипутою в 1952 році; місцеві україністи—багато з них ще й далі працюють на посадах в громадських та виховних установах—привітали та виправдовували цю політику як правильну; а результати попередніх сорока років стали—за словами самих українців—"катастрофічними". Отже, питання до вас—хто "морально відповідальний"?

17. Нещодавно в Бардіївських Купелях проходив Конгрес з

гудулами в Галичині—паселення південної частини гір розвинуло почуття спільної самотності з іншими русинами (долинянами та лемками), що пов'язано з історичною територією Підкарпатської Русі та сьогоденного Закарпаття.

20. Нещодавно в Пряшеві "Русинська оброда" видала книгу Володимира Фединишиицея "Мирна наша русинська путь", яка крім іншого, є одєю на вас. Як вам особисто подобається ця книжка?

Національні рухи, головним чином серед бездержавних народів, потребують ентузіастів для того щоб вижити. Національний патріотизм врешті скорше споріднений з серцем аніж розумом. Володимир Фединишинець став видатним русинським ентузіастом на Закарпатті, а його збірка статей добре відобразила емоційно-патріотичну сторону початкової стадії національних відроджень, кажу це у позитивному відношенні.

21. На мою місці, яке питання ви би обов'язково поставили професору Магочому?

Я би хотів знати, чому Магочій зробив те, що зробив для русинів. І відповів би, що як студент в США мене завжди вчили, що знання не можуть бути кінцем у собі, а лише формою допомоги іншим. Маючи привілеگیю вчитися у найкращих університетах Америки—Рутгерському, Прінстонському та Гарвардському—фактично забезгрозі, дякуючи чисельним стипендіям, так як фінансові можливості моїх батьків були обмеженими, я завжди відчував, що мушу повернути щось своїй державі. Зокрема, я хотів, при нагоді інформувати американців про русинів та допомогти американцям русинського походження взнати хто вони та бути гордими зі своєї спадщини.

До кінця 70-их років, багато американських русинів не знали хто вони; вони часто ототожнювалися з росіянами, чехами або словаками. Часто їх бентежило те, що ніби культура їхніх батьків та предків не існує. Крім того, декілька поколінь проукраїнських імігрантів із Закарпаття, які прибули до Америки після Другої світової війни, абсолютно нічим не допомогла старшому поколінню русинських американців!

Іронія в тому, що політичні активісти типу Юліана Ревая та Августина Штефана, розпізнали помилки свого покоління в Америці і тому підтримували те, що я та мої молодші колеги намагалися робити—нести для народу знання про свій власний народ.

Маючи на увазі той факт, що сьогодні вже опубліковано декілька книг англійською мовою про русинів, що русини вважаються самостійним народом в американських енциклопедіях та довідниках, та що визначні культурні особистості, такі як Енді Варгол визнані як американці русинського, а не чеського або словацького походження, я думаю, що ми добилися дечого відтоді, як від середини 70-их років ми розпочали наше власне культурне відродження.

22. І нарешті останнє запитання. Які ви бачите перспективи русинської ідеї в сучасній самостійній Словаччині, а також що би ви хотіли бачити?

Я думаю, що тепер найсприятливіші умови для розвитку русинів в Європі існують у Словаччині. Вважаю так із-за двох причин. По-перше, місцеві русини мають талановиту та енергійну групу місцевих лідерів, таких як Василь Турок, Олександр Зозуляк, Ярослав Сисак, Федір Віцо, д-р Юрій Пап'юк, о. Франтишек Крайняк та багато інших, котрі взяли на себе відповідальність звернути процес національної асиміляції та підвищити гордість у молодших людей та старших людей, котрі називають себе русинами. По-друге, словацький уряд продовжує традицію приязнства та підтримки одного слов'янського народу іншим—ця традиція тягнеться принаймні від XIX-го сторіччя, та так само існувала під час існування Чехословаччини.

Дійсно, не можу заперечити, що там існують на час певні незгоди та непорозуміння, головним чином на східній Словаччині, між словаками та русинами. Однак, у своїй більшості словаки приязно ставляться до русинів, як видно з останніх сорока років культурного функціонування, чи то українських, чи після 1990 року русинських та українських інституцій. Як самостійна і демократична держава, Словаччина від імені свого уряду, сподіваюсь, і далі продовжуватиме позитивно ставитись до русинів. Отже, для організацій як

Русинська оброда необхідно підкреслювати добрі відносини зі словаками. Накінець, русини—це народ з певними культурними характеристиками, які походять зі сходу, але які живуть і будуть жити в центрі Європи як повністю сформована група в рамках культурного комплексу Дунайського басейну, а не як додаток або причепка до мешканців на схід від Карпат.

Торонто, Онтаріо
28 березня, 1993 року

